

dr hab. Katarzyna Kaczor, prof. UG
Instytut Badań nad Kulturą
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Gdański

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	27 -09- 2022	Załącznik
Wpl. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Gdańsk, 23.09.2022

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Magister Celiny Jeray

**pt. The Angelic Sublime in the Selected Low Fantasy Novels in the Anglo-Saxon Tradition: The Novels Written Between 1990–2015 and Their Modernist Precursors –
Wzniosłość anielska w wybranych powieściach anglosaskiego nurtu *low fantasy*. Powieści
z lat 1990–2015 oraz ich modernistyczne antycypacje**

napisanej pod kierunkiem dr hab. Anny Budziak, prof. UW,

wykonana na zlecenie Przewodniczącej Rady Dyscypliny Naukowej Literaturoznawstwo
Uniwersytetu Wrocławskiego prof. dr hab. Beaty Baczyńskiej

Przedkładaną recenzję dotyczącą rozprawy doktorskiej **Pani mgr Celiny Jeray** sporządzono na podstawie Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 261) określającego szczegółowy tryb i warunki przeprowadzania czynności w postępowaniach awansowych. Przedstawioną ocenę sformułowano w oparciu o kryteria wskazane w art. 13 właściwej ustawy, tj.: oryginalności rozwiązania problemu naukowego; wiedzy teoretycznej kandydata i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedstawiona rozprawa składa się ze wstępu, dziesięciu rozdziałów (zatytułowanych: *Introduction*; 1. *The Concepts of the Sublime*; 2. *Angels in the light of Theology and Art*; 3. *Richard Kadrey's The Everything Box (2015): The Angelic Brethren, or, the Non-identical Twins*; 4. *Christopher Moore's Lamb (2002) and The Stupidest Angel (2004): Plain "Stupidity" or the "Invertedly" Sublime Intellect?*; 5. *Glen Duncan's I, Lucifer (2003): The Sublime Sympathy for the Devil?*; 6. *Neil Gaiman and Terry Pratchett's Good Omens (1990): Do Angels Fear Armageddon?*; 7. *Frank Baker's Sweet Chariot (1943): Can the Lost Sublimity Be Regained?*; 8. *H. G. Wells's The Wonderful Visit (1895), or, One of the First Pop-Cultural Angels*; *Conclusion*), bibliografii tekstów cytowanych oraz streszczeń w językach polskim i an-

gielskim. Przy czym, jak wynika z powyższego opisu, charakter teoretyczno-metodologiczny ma *Wstęp* i następujące po nim dwa rozdziały skoncentrowane wokół kwestii wzniosłości i postaci anioła, a analityczno-interpretacyjny sześć następnych części poświęconych analizie tekstów literackich.

We *Wstępie* Autorka uzasadnia: wybór wskazanego w tytule dysertacji tematu oraz dobór materiału badawczego, który stanowi siedem, wskazanych w tytułach rozdziałów rozprawy tekstów powieści fantastycznych, i kontekstów interpretacyjnych, którymi są ewoluujące w czasie:

- stwierdzenia teologów dotyczące aniołów,
- właściwe kolejnym epokom wzorce ikonograficzne, według których tworzono wizerunki aniołów,
- formułowane na przestrzeni dwóch tysiącleci teorie wzniosłości, zamykające się między *Traktatem o wzniosłości* Pseudo-Longinusa (ok. 50 r. n.e.) a *How Pictures Complete Us: The Beautiful, the Sublime, and the Divine* Paula Crowdera (2016).

W tej części Autorka prezentuje również tezę i cel podjętych badań, którymi są:

- kreacje postaci aniołów we współczesnej kulturze popularnej nie są pozbawione właściwej ich klasycznym przedstawieniom wzniosłości, co zostanie ukazane na przykładzie tekstów literackich reprezentujących anglosaską *low fantasy*;
- analiza wybranych przedstawień, w kontekście funkcjonujących wzorców ikonograficznych;
- ich interpretacja w kontekście uznanych przez Autorkę za operatywne w odniesieniu do jej przedmiotu badań koncepcji wzniosłości komicznej (Theodora Vishera), numinotycznej (Rudolfa Otto) i klasycznej (Edmunda Burke'a) skonfrontowanej z jej reinterpretacją w kontekście krytyki feministycznej.

Jednocześnie Pani mgr Celina Jeray wskazuje na obecność motywu anielskiego w klasycznych tekstach literackich (poczynając od *Dr Faustus*a Ch. Marlowe'a i *Raju utraconego* J. Milтона) oraz jego popularność we współczesnej kulturze popularnej, ze szczególnym uwzględnieniem literatury fantastycznej, przedstawia krytyczne stanowisko koryfeusza współczesnej krytyki Harolda Blooma, stwierdzającego, że „Anioły, dzisiaj, zostały pozbawione przez kulturę popularną swojej wzniosłości” [s. 8], a także stan badań dotyczący funkcjonowania motywu anioła w kulturze, który nie obejmuje wybranego przez Nią pola badawczego. Tym samym Doktorantka wykazuje, że przedstawiona przez Nią dysertacja podejmuje temat mieszczący się w spektrum zainteresowań współczesnej humanistyki. Dowodzi również swojej umiejętności krytycznego „czytania” i odwagi w kwestii podejmowania mery-

torycznej dyskusji uznanymi autorytetami, co jest wielką zaletą u młodego badacza, umożliwiającą nie tylko poszerzenie pola badawczego, ale również konstruktywne uczestniczenie w dyskursie dotyczącym wskazanego przedmiotu i podniesienie odnoszącego się do niego poziomu wiedzy.

Tutaj też należałoby wskazać, że badanie literatury fantasty w kontekście koncepcji wzniosłości numinotycznej Rudolfa Otto prowadzi się w odniesieniu do kanonicznych tekstów fantasty wysokiej, m.in. opowieści o Śródziemiu Johna R.R. Tolkiena i *Opowieści z Narnii* Clive S. Lewisa, czego przykładem jest chociażby powstała na Uniwersytecie Wrocławskim praca Marka Oziewicza *Magiczny urok Narnii: Poetyka i filozofia Opowieści z Narnii C. S. Lewisa* (2005). Doktorantka tego nie czyni, jednoznacznie rezygnując z osadzenia swojej pracy w tym kontekście.

We *Wstępie* również Autorka, odwołując się do prac Kennetha J. Zahorskiego i Roberta H. Boyera, Farah Medlesohn i Greer Watson, definiuje pojęcie fantasty niskiej, wskazując na cztery elementy: kreację świata przedstawionego, konstrukcję narratora, sposób ukształtowania fabuły i postać bohatera. Trafnie zauważając, że operujące motywem anielskim fabuły reprezentujące *low fantasy* skonstruowane są w oparciu o wskazywaną przez Mandhelson figurę wtargnięcia. W tym miejscu należy jednak zauważyć, że w kontekście warsztatu badań kluczowe dla wywodu stwierdzenia autorów *The Fantastic Imagination. An Anthology of High Fantasy* (1977) należałoby przywoływać za ich źródłem, a nie cytującym je Brianem Stabelfordem (2009), skutkiem czego jest również nieobecność tegoż kanonicznego opracowania w bibliografii przedłożonej pracy.

Rozdział I rozprawy przedstawiano chronologicznie uporządkowany i konsekwentnie poprowadzony wywód prezentujący konceptualizację ewolucję dyskursu kategorii wzniosłości, poczynając od stwierdzeń Pseudo-Longinusa, przez m.in. XVIII-wieczne koncepcje Immanuela Kanta, Edmunda Burke'a i Davida Hume'a, na współczesnych, postmodernistycznych konstatacjach Jean-Francois Lyotarda i Paula Crowthera kończąc. Poprzedza on trzy podrozdziały prezentujące wyodrębnione przez Autorkę dysertacji w funkcji narzędzi interpretacyjnych koncepcje wzniosłości: komicznej (Theodora Visher), numinotycznej (Rudolfa Otto) i klasycznej (Edmunda Burke'a) skonfrontowanej z dyskursem „wzniosłości kobiecej” toczącym się w na płaszczyźnie krytyki feministycznej, ze szczególnym uwzględnieniem prac badaczek wyobrażeń antycznych bogiń: Mirandy Green, Sandry Billington oraz Cathariny Raudver. W tej części na szczególne docenienie zasługuje ostatni z podrozdziałów, który ma charakter polemiczny i może inspirować do dyskusji na temat kulturowych uwarunkowań se-

mantycznych konotacji pojęcia ‘wzniosłości’, ujawniając równocześnie krytyczny temperament Doktorantki.

Rozdział II (w dwóch wyodrębnionych podrozdziałach) w sposób wyczerpujący i metodyczny zostały przedstawione: 1. ewolucja anielskiej ikonografii w kręgu kultury judeochrześcijańskiej, z uwzględnieniem wpływów antycznych i bizantyjskich w okresie wczesnego chrześcijaństwa, przez średniowiecze, renesans, barok, rokoko i neoklasycyzm, romantyzm, dzieła Prerafaelitów, symbolistów, modernistów, surrealistów i postmodernistyczne wizerunki aniołów w kinie współczesnym oraz 2. anielskie reprezentacje według tradycji biblijnej i teologii. Ta część wywodu została uporządkowana według pięciu kwestii: 1. anielskiego wcielenia/niematerialności, 2. zdolności do doświadczania miłości/afektów, 3. celu stworzenia/funkcji aniołów, 4. niebiańskiej hierarchii i 5. anielskiej osobowości. Tak, jak pierwszy z podrozdziałów prezentuje bogaty katalog dzieł reprezentujących różne dziedziny sztuki, stylistyki i techniki (malarstwo, rzeźbę, tkactwo, kino), ukazujących zmienność i różnorodność anielskich wizerunków odzwierciedlających religijne, filozoficzne, intelektualne i estetyczne dominanty czasów, w których powstały, tak drugi, jak trafnie zauważa Autorka, swoistą trwałość stwierdzeń sformułowanych na gruncie teologii, co, należałoby również wskazać, staje się źródłem napięcia, i sposobem na wyrażenie przysłowiowego ducha czasu, w którym wizerunek anielskiego posłańca jest kreowany. Niewątpliwym atutem tego rozdziału jest jego erudycyjny charakter, który jednakże wymaga posiłkowania się podczas lektury źródłami zawierającymi reprodukcje przywoływanych anielskich przedstawień. Szkoda zatem, że Autorka nie zdecydowała się na zamieszczenie chociażby wyselekcjonowanego, reprezentatywnego materiału ilustracyjnego, co podkreśliłoby szerokość i wieloaspektowość prezentowanego spektrum.

Rozdziały III – VIII mają charakter analityczno-interpretacyjny, a ich treść dotyczy wskazanych w ich tytułach utworów: *The Everything Box* (2015) Richarda Kadreya, *Baranka* (2004) i *Najgłupszego anioła* (2002) Christophera Moore’a, *I, Lucifer* (2003) Glena Duncana, *Dobrego omenu* (1990) Neila Gaimana i Terry’ego Pratchetta, *Sweet Chariot* (1943) Franka Bakera i *Cudownej wizyty* (1895) H. G. Wellsa. Przebieg wywodu w każdym z nich skonstruowano tutaj według tego samego porządku: 1. cechy gatunkowe fantasy niskiej w analizowanym tekście, 2. kreacja jego anielskiego bohatera, 3. wzniosłość komiczna, numinotyczna i klasyczna w interpretowanym utworze. Taki sposób ujęcia umożliwił Autorce zaaplikowanie wcześniej przedstawionych stwierdzeń oraz zrealizowanie wskazanych we *Wstępie* celów i potwierdzenie postawionej tezy. Równocześnie tożsama konstrukcja, konsekwentnie

zrealizowana we wskazanych rozdziałach, potwierdziła powtarzalność zastosowanej procedury badawczej, czym Doktorantka dowiodła opanowania warsztatu badawczego.

Warto dodać, że taki układ treści niewątpliwie porządkował wywód. Stwarzał również niewykorzystaną przez Doktorantkę możliwość dokonania analizy porównawczej przedstawionych postaci i określenia cech dystynktywnych dla postaci anioła kreowanego w przestrzeni kultury popularnej oraz wskazania różnic pomiędzy następującymi po sobie w czasie kreacjami. To równocześnie umożliwiłoby prześledzenie zachodzącego na przestrzeni ponad stu lat procesu zmiany funkcjonującego wyobrażenia, utrwalania się i zanikania przypisanych im cech, motywacji, sposobów funkcjonowania i poruszanej problematyki. Jednakże nieuzasadnione w tej części dysertacji odrzucenie wcześniej przyjętego porządku chronologicznego uniemożliwiło zrealizowanie tego celu.

Należy również docenić zróżnicowanie kontekstów przywoływanych przez Doktorantkę w interpretacjach postaci anielskich bohaterów, aczkolwiek pośród nich w rozdziale poświęconym *I, Lucyfer* (2003) Glena Duncana zauważalny jest brak wcześniejszego komiksu *Lucyfer* (1999-2006), którego pomysłodawcą był Neil Gaiman. I jest to nie tylko kwestia zbieżności tytułów i postaci bohatera, lecz faktu, że teksty kultury popularnej tworzą semiosferę i funkcjonują w sieci intertekstualnych powiązań.

Pewnym mankamentem pracy są też jej niedoskonałości warsztatowe polegające na powtarzaniu przedstawionych wcześniej treści, co jest konsekwencją przyjętej konstrukcji pracy, w ramach której każdy z rozdziałów III-VIII stanowi niejako odrębną część, skorelowaną z dwoma pierwszymi rozdziałami. Są to jednak usterki, które można usunąć, dokonując staranniejszej redakcji tekstu i nie wpływają one na jego wartość merytoryczną.

Kończąca tekst dysertacji **Konkluzja** zawiera zsyntetyzowane wnioski wnikające z rozważań przedstawionych w rozdziałach III-VIII, co w sposób logiczny i konsekwentny zamyka tekst przedstawionej rozprawy Pani Magister Celiny Jeray.

Konkluzja

Uwzględniając powyższe wnioski, **stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani Magister Celiny Jeray *The Angelic Sublime in the Selected Low Fantasy Novels in the Anglo-Saxon Tradition: The Novels Written Between 1990–2015 and Their Modernist Precursors – Wzniosłość anielska w wybranych powieściach anglosaskiego nurtu low fantasy. Powieści z lat 1990–2015 oraz ich modernistyczne antycypacje* spełnia wymagania wskazane**

w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789). Autorka wykazała się w niej szerokontekstową wiedzą w podejmowanym obszarze tematycznym, właściwie i zgodnie z kryteriami metodologicznymi przeprowadziła swoje badania oraz w sposób uporządkowany i komunikatywny przedstawiła swój wywód. **Popieram więc dopuszczenie Pani Magister Celiney Jeray do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.**

23.09.2022
Katarzyna Kowal